

EL MONUMENT ALS CAIGUTS DE GUARDAMAR DEL SEGURA

Francisco Javier PARRES MORENO
Museu Arqueològic de Guardamar del Segura

A la meua àvia Maria

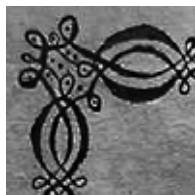
Resum: En aquest article s'estudia la creu als caiguts de Guardamar i es presenta una apreciació historicoartística sobre els monuments als caiguts en la Guerra Civil, erigits en la postguerra. En primer lloc, s'ofereix una exposició del significat dels monuments públics com a instruments de propaganda i senyal de poder dels governs. Després, el treball se centra en el cas concret de les circumstàncies que envoltaren la construcció de la creu als caiguts de Guardamar, i s'hi aporten noves dades, algunes de fonts orals. També s'assenyalen fonts documentals que ajuden a situar-ne la construcció en el context històric i social. Finalment, l'autor advoca raonadament per la conservació d'aquest i altres monuments semblants, perquè, desproveint-los de la càrrega ideològica i sectària que els originà, siguin record de l'enfrontament fratricida que tingué lloc i que no hauria de tornar a produir-se.

Paraules clau: Guardamar del Segura, monument als caiguts, memòria històrica, Guerra Civil espanyola, propaganda ideològica.

Title: The cross to the fallen of Guardamar del Segura

Abstract: In this article, we study the cross to the fallen of Guardamar and it is given an historical and artistic appreciation about the monuments to the fallen in the Civil War, erected during the postwar period. Firstly, an exposition of the meaning of the public monuments as instruments of propaganda and signals of governmental power is provided. Then, the paper focuses on the specific case of the circumstances surrounding the construction of the cross to the fallen of Guardamar, providing new data, some of them from oral sources. Moreover, some documentary sources are indicated that help to place it in the historical and social context. Finally, the author advocates with reasons for the conservation of this cross and other similar monuments, because, depriving them of the ideological and sectarian meaning that originated them, they are a memory of the fratricidal confrontation that took place and that should not occur again.

Key words: Guardamar del Segura, monument to the fallen, historical memory, Spanish civil war, ideological propaganda.

1. INTRODUCCIÓ

Abans de desenvolupar les idees plasmades sobre paper amb aquest article, és necessari dedicar unes línies a aclarir alguns conceptes previs a tot aquell qui haja decidit llegir aquest treball.

Primer, aquest article pretén ser una aproximació historicoartística a la construcció de la creu als caiguts de Guardamar i, per tant, a tots els monuments del mateix tipus construïts a Espanya durant la postguerra. D'aquesta manera es pot analitzar la repercussió d'aquestes construccions en l'actualitat, amb l'objectiu de desxifrar de quina manera la Llei 52/2007, del 26 de desembre, coneguda com a Llei de memòria històrica, ha afectat aquest tipus de construccions; tot això vist des d'un punt de mira el més objectiu i apolític possible.

Segon, el fet d'escriure aquestes línies sobre la creu als caiguts construïda a Guardamar i, al seu torn, expressar-me amb objectivitat és certament complicat per a mi, com a autor d'aquest article. Això és degut al fet que l'artífex d'aquest monument fou el meu besavi, però, a pesar d'això i en un exercici de responsabilitat cap al lector, intentaré deixar de costat els sentimentalismes i les qüestions politicosocials que envoltaren Miguel Ferrández Quiles, pedrapiquer de professió i qui dissenyà i construí la creu.

Fig. 1. Monument als caiguts de Guardamar.

Com a llicenciat en Història de l'Art, i per deformació professional, aquest article constarà d'una introducció a manera de recorregut per la història per a mostrar l'ús que s'ha fet de l'art com a demostració del poder i el domini cap a la població. A continuació, presentaré una fitxa tècnica de la peça, que inclourà una descripció de la creu als caiguts situada al costat de l'església de Guardamar. A més a més, intentaré desxifrar el context històric en què es construí i, finalment, l'afectació legal del monument per la Llei de la memòria històrica.

2. MONUMENTS PÚBLICS: EL PODER PREN EL CARRER

Tan sols hem d'agafar un llibre qualsevol d'història de l'art general per a adonar-nos del pes específic que hi tenen els monuments públics en la història. Al llarg dels segles, el poder, siga polític o religiós, ha aprofitat els espais públics per a expressar-se. En l'antiguitat, els nuclis urbans s'articulaven al voltant de monuments, foren escultòrics o arquitectònics.

Amb l'aparició de les primeres ciutats, sorgí també la utilització de l'art com a l'expressió del grup humà dominant dins de la societat. Ja en el III mil·lenni aC, l'arqueologia ha demostrat que en ciutats sumèries com Uruk es donava importància a la diferenciació dels nuclis poblacionals de la zona on s'ubicaven els temples i palaus (LEICK: 2002). D'aquesta manera, la jerarquització de la societat suposa una jerarquització urbanística en la qual el monument té una gran rellevància; és com si el poder pretenguera dominar els espais públics, els llocs on la població realitza els quefers diaris, on es comercia, on s'imparteix justícia, en definitiva, on la població es reuneix sovint. I l'art és la manera que té el poder d'expressar el seu missatge de superioritat davant del poble.

Com demostraven el seu poder sobrenatural els faraons egipcis en l'imperi antic? De la manera més sobrenatural que la tecnologia els permetia en aquell moment, amb la construcció d'edificis gegantins que serien les seues tombes: les piràmides. Aquestes construccions no sols servien per a soterrar-hi els faraons d'acord amb les creences religioses egípcies, sinó que, al seu torn, mostraven el poder davant dels seus súbdits i els seus enemics. Aquest caràcter dominador que s'atorgà a l'arquitectura ha sigut la tònica general al llarg de la història i no és específica de la cultura mediterrània, sinó que en altres latituds aquest mateix ús també ha sigut evident, com és el cas, entre altres, de les cultures precolombines americanes, que van desenvolupar aquesta idea de l'arquitectura com a eina per a la dominació de la societat.

Però és la cultura clàssica la que millor dugué a terme la idea de construir escultures com a monuments públics. L'aparició en l'antiga Grècia de l'àgora, com a espai de reunió a l'aire lliure, suposà la invasió d'aquests espais per la iconografia del poder. L'àgora ('mercat' en grec)

era un espai obert que funcionava com la plaça pública de les ciutats-estat gregues (les *polis*), era el centre cultural, comercial i polític, on tenien lloc les assemblees de ciutadans (MEE-SPAWFORTH: 2001).

Aquest ús públic de l'àgora, doncs, és aprofitat per a la propaganda religiosa i política, que les pobla en aquest moment d'escultures de déus, herois, governants, etc. Però són els romans els millors en l'art de l'ús de la propaganda, a més de ser-ho en l'estratègia militar i la política. Si les àgores gregues estan plenes amb multitud d'estàtues dels diferents déus i s'hi exalcen els herois del poble, l'Imperi romà fa un pas més enllà. La presència dels emperadors i dels cònsols per totes les regions europees romanitzades no era merament administrativa, sinó que aquell poder es plasmava a través de l'art. Apareixen d'aquesta manera molts tipus d'escultures de governants (eqüestres, arengant les tropes, cèsars llorejats, etc.) que serveixen per a transmetre el missatge que irradiava Roma a totes les seues províncies: poder, modernitat, prosperitat. Tots es rendien a aquests gegantins cèsars de bronze que dominaven les zones públiques, demostrant, així, la capacitat de l'Imperi romà (BARRAL I ALTET: 1987). El concepte d'art oficial desenvolupat al llarg de l'Imperi romà es mantingué vigent durant uns quants segles. Llevat de l'edat mitjana, amb l'arribada del Renaixement, reis, papes i la resta de governants eren representats a la manera romana, fet que omplí d'escultures places públiques de tot Europa i, posteriorment, d'Amèrica.

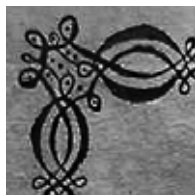
Fig. 2. August de Prima Porta.

Aquest esperit propagandístic de l'escultura i de l'art públics serveix també als règims moderns. Tot tipus de règim ha usat l'escultura a manera d'eina per a exercir el poder i els patrons usats ja des d'antic s'han recuperat al llarg del segle xx. Stalin manà construir gegantins monuments amb la seua imatge per tot Rússia i per altres països centreeuropeus, demostrant d'aquesta manera el sotmetiment de Rússia i Europa a la seua persona. Hitler, per la seua banda, com un dels més grans megalòmans de la història, encomanà construir multitud de monuments que exaltaven la seua figura i la superioritat racial dels aris. És curiós que dues de les dictadures més importants del segle xx, enemics mútues en l'àmbit ideològic, usaren recursos semblants en la propaganda i en l'aplicació de l'art en la transmissió ideològica a la població. Les dues dictadures tornaren a recuperar tota la iconografia ja desenvolupada per civilitzacions pretèrites, com els grecs, els egipcis o els romans, i que s'havia continuat al llarg del renaixement europeu. Potser el fet d'usar models artístics testats en l'antiguitat assegurava la ràpida assimilació per una població imbuïda per la cultura antiga. A més a més, és en aquest moment en què apareix el realisme socialista o realisme heroic que serví per a simplificar el missatge que transmetien aquestes escultures. Aquesta estètica, encara que amb un caràcter purament religiós, influí Juan de Ávalos en la seua obra més important, el Valle de los Caídos. Artistes com Josef Thorak o Georg Kolbe, entre altres, auguraren un art propagandístic que inundà Europa de gegantins conjunts monumentals, dels quals molt pocs s'han conservat.

En l'actualitat el monument escultòric públic continua vigent malgrat que haja canviat en les seues formes. Encara queden vestigis del monument tradicional en les dictadures contemporànies; per exemple, amb la caiguda de Saddam Husein, la televisió ens descobrí una ciutat de Bagdad infestada d'escultures del dictador iraquí. Tots presenciàrem com en aquella guerra televisada els americans derrocaven una imponent escultura de Saddam representat a mode de l'August de Prima Porta, com si d'un *thoracatus* (màxim càrrec militar romà, exaltat per les seues victòries militars i pel sotmetiment de l'enemic) es tractara.

Les democràcies continuen fent un ús públic de l'art, però apareixen nous tipus i noves formes, algunes influïdes per l'art contemporani, a pesar que alguns monuments usen la figuració com a forma d'expressió, com es féu durant molt de temps fins a l'aparició de les avantguardes. Després de la Segona Guerra Mundial i, molt posteriorment, amb la desaparició del règim franquista, última dictadura europea, el vell continent adopta les noves temàtiques ja iniciades als Estats Units. Apareix el monument purament commemoratiu d'una data o d'un fet concret, construccions que poden tenir un punt de vista positiu i amb les quals exaltar la consecució d'un fet rellevant i beneficis per a la societat. Un exemple d'aquest tipus és el Monument a la Constitució de 1978 de

Madrid, que celebra la consecució de la Carta Magna espanyola. Però, també, es poden recordar fets luctuosos per a la població perquè no s'obliden i no es repetisquen, com poden ser el monument homenatge a les víctimes de l'11-M a Madrid o el monument als jueus d'Europa assassinats, també conegut com *Holocaust-Mahnmal* o Monument de l'Holocaust, que és un monument a Berlín que recorda els jueus víctimes de l'holocaust. Així i tot, el monument públic no propagandístic més estès a Europa o a Amèrica durant el segle xx és aquell que exalta una persona per les seues proeses per a la societat. Totes les ciutats han de tenir els seus personatges més il·lustres representats escultòricament; d'aquesta manera, tot gran artista, esportista, escriptor, polític, científic, torero, cantant, etc., que es pree pot tenir un racó dedicat a la seua figura en alguna ciutat.

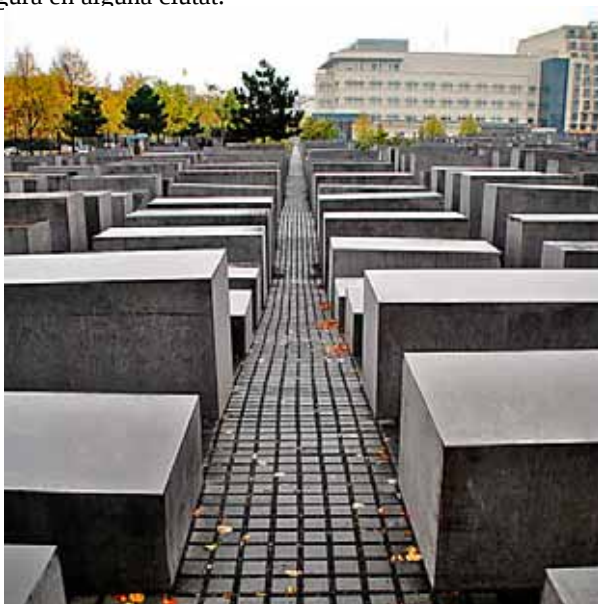

Fig. 3. Holocaust-Mahnmal. Berlín.

Algun lector crític podrà pensar que com és possible que en un article dedicat a una creu usada com a monument públic no es tracte l'art religiós. La resposta és molt senzilla, aquest monument, a pesar de basar-se en una icona catòlica com és la creu, no és en la seua essència una obra religiosa. És a dir, en la seua forma sí que és un objecte religiós, però realment és un símbol per a expressar la victòria d'un bàndol sobre un altre en una guerra. I, com que és aquesta la seua funció, perd el caràcter religiós i guanya una altra faceta politicopropagandística. Per això he realitzat en aquesta introducció un recorregut pel monument politicocivil i no pel religiós.

3. LA CREU ALS CAIGUTS DE GUARDAMAR DEL SEGURA:

FITXA TÈCNICA

La creu als caiguts de Guardamar del Segura es localitza a l'angle sud-oest de la façana exterior de l'església parroquial de Sant Jaume Apòstol, a la vora de la capçalera del temple. Respon al tipus de les denominades creus de calvari sobre un pilar. Aquest pilar se situa, al seu torn, sobre un plint realitzat amb lloses de pedra. L'escultura en el seu conjunt està realitzada amb fàbrica de picapedreria, de pedra tosca i arenosa extreta d'alguna pedrera local. Les mesures són les següents: el plint té 180 x 46 cm; el pilar, 206 x 50 cm, i la creu, 229 x 107 cm.

Fig. 4. Fotografia de Miguel Ferrández Quiles.

L'autor de l'obra fou Miguel Ferrández Quiles, pedrapiquer de professió i originari de Sant Miquel de les Salines, que aprengué l'ofici a Algèria, on va treballar unes quantes temporades. Prèviament a la construcció de la creu, realitzà diverses obres rellevants per al poble de Guardamar: seus són els carreus i la resta de treballs en pedra de la coneguda casa de l'enginyer Mira o les arrancades de pedra sobre les quals descansa el pont Nou. Féu el Monument als Caiguts el 1942, potser en substitució d'una creu de fusta instal·lada en el mateix lloc el 1939 i que devia trobar-se ja en mal estat. En la construcció d'aquesta obra comptà amb l'ajuda d'un peó anomenat Rafael Villaescusa. L'Ajuntament no arribà a pagar-li la realització del monument, possiblement com a represàlia per haver pertangut al bàndol republicà, fet que era prou comú en l'època; com a paradigma, trobem el cas del Valle de los Caídos, que fou construït per presoners del bàndol republicà i, fins i tot, l'escultor autor del disseny, Juan de Ávalos, tingué vincles amb el Par-

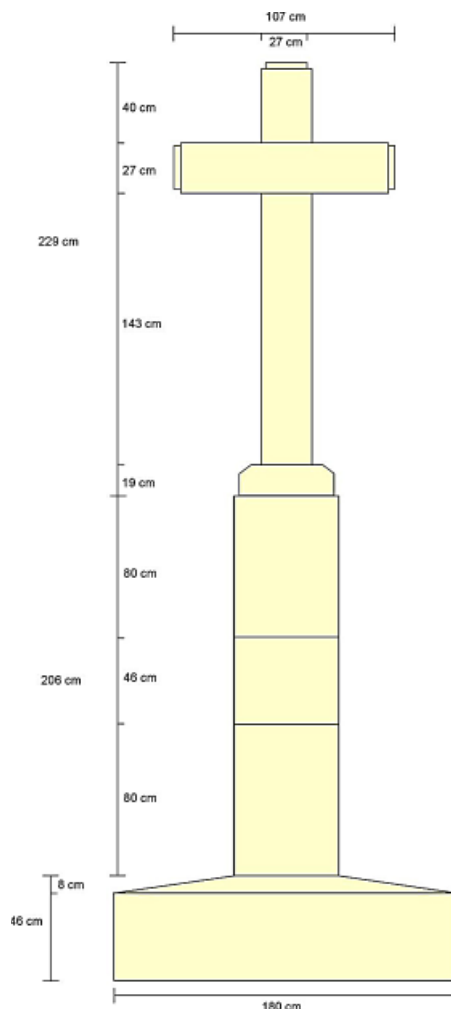

Fig. 5. Mesures de la creu als caiguts de Guardamar.

tit Socialista de Mèrida en esclatar la guerra i es veié obligat a dissenyar aquest monument.

Quant a l'estat de conservació del monument, en general es pot considerar bo, excepte la pàtina ennegrida de la pedra pel pas del temps i algun xicotet grafit antic que embruta alguns dels blocs que conformen l'obra. Les diferents reformes realitzades en la zona no han afectat massa el conjunt, però sí que és cert que les dutes a terme el 2010 ens permeten veure el conjunt amb tota la seua esplendor, ja que s'ha suprimit un enorme ficus que l'envoltava i l'ocultava per complet en alguna època de l'any.

4. CONTEXT HISTÒRIC

L'1 d'abril de 1939, amb l'últim comunicat de guerra signat per Francisco Franco que declarava la victòria, es dona per finalitzada la cruenta Guerra Civil, que durant tres anys assolà Espanya. Des d'aquell mateix moment i

fins a la mort de Franco, el 20 de novembre de 1975, l'aparat propagandístic del règim desplega totes les armes. A més del NO-DO i la resta de mitjans de comunicació, la propaganda arriba a la població en multitud de possibilitats, a través de l'escola, les universitats i de l'art.

Les construccions públiques són unes de les primeres actuacions de la maquinària política del règim. La creu als caiguts de Guardamar forma part de les milers de construccions commemoratives denominades «Monumentos a los Caídos por Dios y por España», alçats en tots els

municipis espanyols durant els anys 40 i 50 del segle xx. L'obra més important de tots aquests monuments és el conegut com el Valle de los Caídos o l'Abadía de la Santa Cruz del Valle de los Caídos, construït a San Lorenzo de El Escorial (Madrid) entre els anys 1940 i 1958. Ací s'exposa part del seu contingut:

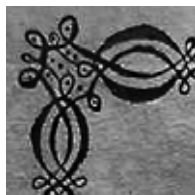
Decreto de 1 de Abril de 1940, disponiendo se alcen Basílica, Monasterio y Cuartel de Juventudes, en la finca situada en las vertientes de la Sierra de Guadarrama (El Escorial), conocida por Cuelgamuros, para perpetuar la memoria de los caídos de nuestra gloriosa Cruzada.

La dimensión de nuestra Cruzada, los heroicos sacrificios que la Victoria encierra y la trascendencia que ha tenido para el futuro de España esta epopeya, no pueden quedar perpetuados por los sencillos monumentos con los que suelen conmemorarse en villas y ciudades los hechos salientes de nuestra historia y los episodios gloriosos de sus hijos.

Entre totes les tipologies que foren utilitzades en aquest tipus de monuments, destaquen les creus de calvari sobre pilar, que foren majoritàriament decorades amb inscripcions commemoratives: una llista de difunts en el bàndol nacional, l'escut franquista i frases d'exaltació al règim, com ara «Arriba España», «A los Caídos por Dios y por la Patria: ¡PRESENTES!», «José Antonio Primo de Rivera: ¡PRESENTE!», «A los héroes y mártires de caídos en la Cruzada de Liberación», etc. Però, el Monument als Caiguts de Guardamar, a diferència d'altres d'àmbit provincial o estatal, es caracteritza per l'absència d'inscripcions amb els noms dels caiguts i de referències al règim. Avui sabem, per la informació demanada, que les plaques amb les inscripcions amb els noms dels caiguts «por Dios y por la Patria» es trobaven a la façana de l'església parroquial, ja que el Decret de Direcció de l'Estat de 16 de novembre de 1938, «previo acuerdo con las autoridades eclesiásticas», així ho establia: «en los muros de cada parroquia figurará una inscripción que contenga los nombres de los Caídos, ya en la presente Cruzada, ya víctimas de la revolución marxista», com fou el cas de Guardamar. D'aquesta manera, aquestes obres pretenien barrejar en un mateix concepte la devoció cristiana amb l'exaltació del bàndol guanyador, de manera que palesaven la imbricació dels dos poders.

Però els monuments als caiguts no foren l'única forma d'expressió del règim. Totes les places públiques espanyoles, els edificis públics i els carrers s'ompliren d'escultures eqüestres de Franco (al mode romà, com a signe de victòria), de bustos del generalíssim, d'escuts amb el jou i les fletxes, d'inscripcions exaltant l'alçament militar, etc., a més de multitud de construccions efímeres i pintures murals que no han arribat als nostres dies i que eren promogudes per Falange i pels dirigents del Movimiento Nacional.

5. FONTS DOCUMENTALS: ARXIU HISTÒRIC DE L'AJUNTAMENT DE GUARDAMAR DEL SEGURA

Sempre que s'afronta qualsevol treball sobre algun tema de caràcter històric, són les fonts documentals les úniques que poden donar llum a la investigació. En aquest cas concret em vaig trobar amb dues coses al meu favor: la primera, que l'Arxiu Municipal conserva gran part de la documentació administratiu de l'Ajuntament format tot just acabada la guerra; la segona, que pogué contrastar la informació conservada en l'Arxiu Municipal amb entrevistes orals amb persones que visqueren aquell moment de la nostra història més recent. A més a més, aquestes entrevistes orals han servit per a afegir a aquest treball informació no coneguda sobre la construcció de la creu als caiguts de Guardamar.

En l'arxiu, per a seguir la pista a la construcció d'aquest monument, ha calgut consultar els llibres de plens entre els anys 1938 i 1945, assegurant així que no es rebutjava cap informació anterior o posterior al 1942, data de realització de l'obra. En aquest sentit, les primeres referències documentals sobre aquest monument apareixen acabada la Guerra Civil, com ja he comentat, en compliment de l'ordre del Decret de Direcció de l'Estat de 16 de novembre de 1938, en el qual s'instà els municipis que col·locaren a la façana de les parròquies la llista dels caiguts en el bàndol nacional i es promogué també que es construïren monuments als caiguts. Així, sabem que la Gestora Municipal de l'Ajuntament, en un ple ordinari celebrat el dia 1 d'octubre de 1939, acordà, per a fer efectiva l'ordre: «Al objeto de conmemorar el acto heroico de los que dieron su vida por Dios y por la Patria, se acuerda levantar una cruz en el ángulo izquierdo de la fachada de la Iglesia, como recuerdo imperecedero de estos mártires y que el día ocho del actual se inaugure este monumento dándole el mayor realce al acto». No consta documentalment que aquest primer monument es construïra; no obstant això, és possible que s'executara de fusta o d'un altre tipus de material perible, tal com s'infereix de la despesa realitzada en els materials de construcció, segons el lliurament de pagament del dia 31 de desembre de 1939 a favor de Francisco Ródenas per una factura de 31,20 pessetes, presentada el dia 12 d'octubre de 1939. La construcció d'un primer monument amb materials peribles potser es devia al dèficit pressupostari, però tot això són conjectures.

Com a coronament de tot aquest conjunt d'honors als caiguts, la Junta Política de Falange prengué José Antonio com a exemple d'«héroe nacional y símbolo de sacrificio de la juventud» –deia el preàmbul del decret de 16 de novembre de 1938– «será motivo de perenne recuerdo», com en efecte ho fou. Al novembre de 1939 es

dugué a terme el trasllat de les restes de José Antonio Primo de Rivera des d'Alacant, on havia mort (el cos del qual es trobava en una fossa comuna), a San Lorenzo de El Escorial, i al Valle de los Caídos una vegada finalitzara l'obra. En les pompes fúnebres participaren alguns guardamarencs, amb material i mà d'obra per al Monument als Caiguts d'Alacant: «para la construcción de arcos por el traslado de los restos de José Antonio y del monumento de los caídos», segons consta en el lliurament de pagament núm. 137, de 31 de desembre de 1939, a favor d'Alejo Antón, per la quantitat de 76 pessetes, segons la referència de l'aprovació de la despesa reflectida en el ple extraordinari d'aquella mateixa data.

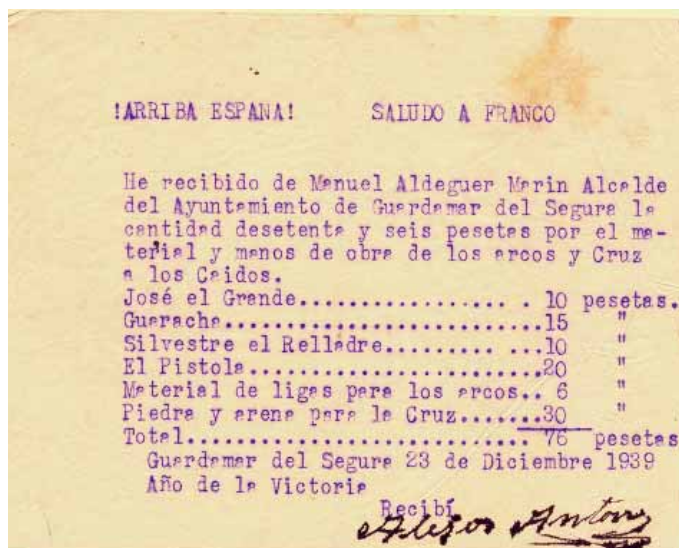

Fig. 6. Lliurament de pagament dels materials de la creu als caiguts de Guardamar.

La construcció de la creu que avui es conserva es realitzà l'any 1942, potser conseqüència d'una altra ordre en què s'instà els municipis de la província d'Alacant que tingueren en perfecte estat les places, el consistori i els carrers majors pel fet que la visita de Franco a Alacant podria ocasionar, al seu torn, la visita a algun altre municipi de la província. D'aquesta manera es demanà als municipis que tingueren cura dels llocs més cèntrics i emblemàtics de les localitats. Així, doncs, l'Ajuntament de Guardamar emprengué una reforma de la façana de l'Ajuntament, la plaça i l'església i, possiblement, provocà la substitució de la ja esmentada creu de fusta. D'aquesta manera queda almenys reflectit en el punt dos de l'ordre del ple extraordinari del dia 15 de juliol de 1942: «Obras

públicas: Reparación de la Plaza del Caudillo, construcción de la nueva Cruz de los Caídos y la construcción de la escalera de subida a la Iglesia que los rojos destruyeron». Aquest segon punt de l'ordre del dia s'aprovà per unanimitat i s'especificà, a més a més, que la creu dels caiguts es construïra en la part sud de l'església. A partir d'aquestes dates no apareixen en l'Arxiu Històric més documents relacionats amb el monument, ni tampoc consta cap lliurament de pagament en què s'evidencie que l'Ajuntament abonara la despesa de la seua realització, tant dels materials com de la mà d'obra. El buit que deixen les fonts documentals de l'Arxiu Històric Municipal se supleix en aquest cas amb les fonts orals. María Ferrández, filla de l'autor, confirma que el seu pare erigí la creu i que mai es pagà, raó per la qual no apareix cap lliurament de pagament en dates posteriors a la construcció el 1942.

6. AFECTACIÓ DE LA LLEI DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA A LA CREU ALS CAIGUTS DE GUARDAMAR

La Llei 52/2007, del 26 de desembre, de la memòria històrica, estableix una sèrie de mesures en relació amb els símbols i monuments commemoratius de la Guerra Civil o de la Dictadura, sustentades en el principi d'evitar tota exaltació de l'alçament militar, de la Guerra Civil i de la repressió de la Dictadura, en el convenciment que els ciutadans tenen dret que així siga, que els símbols públics siguen ocasió de trobada i no d'enfrontament, ofensa o greuge.

En concret, en l'article 15.1, en el moment de parlar dels símbols i monuments commemoratius de la Guerra Civil, estableix que: «Les administracions públiques, en l'exercici de les seues competències, prendran les mesures oportunes per a la retirada d'escuts, insígnies, plaques i altres objectes o mencions commemoratives d'exaltació, personal o col·lectiva, de l'alçament militar, de la Guerra Civil i de la repressió de la Dictadura». No obstant això, el mateix article 15, en l'apartat 2, diu que: «El que preveu l'apartat anterior no serà aplicable quan les mencions siguen d'estricta record privat, sense exaltació dels enfrontats, o quan hi concórreguen raons artístiques, arquitectòniques o artísticoreligioses protegides per la llei».

En quina situació jurídica, doncs, es troba la Creu dels Caiguts de Guardamar? Aquest monument (dels pocs monuments públics amb què compta Guardamar) no està inclòs en el Catàleg de Béns i Espais Protegits del PGOU de la localitat, per la qual cosa no està protegit per cap categoria legal. Situació semblant presenten la resta de monuments erigits als caiguts de la Guerra Civil d'altres municipis de la Comunitat Valenciana, els quals no estan protegits per cap normativa autonòmica. D'aquesta manera informa la Direcció General de Patri-

moni Cultural, de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, on no consta que cap d'aquests monuments haja sigut protegit per cap llei autonòmica i, per tant, local. Això sí, desconec si algun municipi espanyol ha introduït alguna construcció semblant en el seu Catàleg de Béns i Espais Protegits del PGOU, potser perquè solen estar situades en l'àrea d'influència dels temples, que generalment estan protegits per la llei.

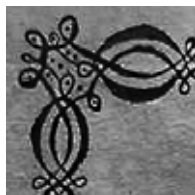

6.1. Com s'ha aplicat la Llei de la memòria històrica?

La Llei 52/2007, del 26 de desembre, de la memòria històrica, quant a l'eliminació de símbols franquistes, s'ha aplicat amb prou arbitrarietat, depenent del color polític de l'ajuntament o de la comunitat autònoma. En alguns casos s'ha sigut excessivament estricte i no s'ha sospesat massa bé el caràcter artístic d'alguns monuments que han sigut destruïts. En altres, s'ha fet cas omís de la llei i gran nombre de municipis espanyols conserven multitud de símbols franquistes (com es pot veure en el web www.mapadelamemoria.com), fins al punt que davant de la passivitat de les autoritats, alguns símbols han sigut retirats gràcies a les denúncies d'associacions o de particulars que creien que s'estava incomplint la normativa vigent.

Altres vegades s'ha pres una solució més salomònica que eludeix qualsevol enfrontament entre l'opinió pública, la ciutadania i els partits polítics, com és conservar el monument, però canviar-ne el significat perquè siga un símbol d'unitat i de reconciliació. Com a exemple il·lustratiu de consens i conciliació tenim el cas de la creu als caiguts de la ciutat d'Alacant. El 1987, sent alcalde Lassaletta, s'aconseguí el canvi de significat d'aquest monument mitjançant la modificació de la inscripció per una de nova, que diu: «1936-1940. A TODOS LOS HOMBRES Y MUJERES QUE MURIERON EN DEFENSA DE SUS IDEALES».

Pel que fa al Monument als Caiguts de Guardamar, a diferència d'altres d'àmbit provincial construïts després de la Guerra Civil, es caracteritza per l'absència d'inscripcions amb els noms dels caiguts i de referències al nou règim. Per això, seguint la filosofia de la Llei de la memòria històrica i, especialment, tenint en compte el caràcter artísticoreligiós del monument i el fet que no fa referència a cap dels dos bàndols enfrontats, entenem que el monument s'hauria de conservar, sobretot si es té en consideració la seua condició com a testimoni mut d'un dels episodis més significatius i negatius de la nostra memòria històrica més recent. La seua conservació ens hauria de fer reflexionar i recordar a tots que les guerres en general, i les guerres fraticides en particular, no haurien de tornar a repetir-se mai.

BIBLIOGRAFIA

BARRAL I ALTET, Xavier (1987), «El marco del arte romano», en *Historia Universal del Arte: volum 2*, Planeta, Barcelona.

LEICK, Gwendolyn (2002), «Uruk», en *Mesopotamia: la invención de la ciudad*, Rubí, Barcelona.

Mapa de la Memoria, <<http://www.mapadelamemoria.com>>, Asturias Opinión, consulta: abril 2011.

MEE, Christopher - SPAWFORTH, Antony (2001), *Grecia continental. Guía arqueológica*, Acento, Madrid.